

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра історії та методики навчання

АНДРІЙ СЛЕСАРЕНКО

СУСПІЛЬНІ КРИЗИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ
НОВІТНЬОЇ ДОБИ

Навчально-методичний посібник

Рівне – 2025

УДК 94:[323.2] (4)"20"(072)
С 47

Слесаренко А. Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби: Навчально-методичний посібник. Рівне: РДГУ, 2025. 45 с.

Рецензенти:

Марчук Володимир, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії ім. проф. М. Ковальського Національного ун-ту «Острозька академія».

Філіпчук Ігор, кандидат історичних наук, викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін Рівненського автотранспортного фахового коледжу Національного ун-ту водного господарства та природокористування.

Відповідальна за випуск: кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка кафедри історії та методики навчання Оксана Гуменюк.

Методична розробка підготовки магістрів:

Галузь знань: А Освіта

Спеціальність: А4 Середня освіта

Предметна спеціальність: А4.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта.

Розглянуто на засіданнях кафедри історії та методики навчання (Протокол від 2 вересня 2025 р. №1) і Навчально-методичної комісії факультету історії, політології та міжнародних відносин (Протокол від 4 вересня 2025 р. №7) та рекомендовано до використання у навчальному процесі.

© Слесаренко А.В., 2025

© РДГУ, 2025

ЗМІСТ

- 1. ВСТУП**
- 2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**
- 3. СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**
- 4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**
- 5. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ОЦІНЮВАННЯ**
- 6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**

ВСТУП

Сучасні виклики формують потребу критичного ставлення та нового прочитання багатьох проблем всесвітньої історії, зокрема періоду другої половини XX ст.

Навчально-методичний посібник з курсу «Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби» покликаний вдосконалити базові теоретичні знання та компетентності, практичні вміння здобувачів освіти. Предметом вивчення навчальної дисципліни є історичний розвиток радянської моделі соціалізму в Центральній Європі, що була нав'язана країнам регіону після Другої світової війни, та перманентні кризи «реального соціалізму» як системи союзних відносин у рамках Організації Варшавського договору.

Посібник розроблено відповідно до навчального плану підготовки магістрів галузі знань А Освіта спеціальності А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта освітньої програми «Середня освіта (Історія)» Рівненського державного гуманітарного університету. Згідно з навчальним планом дисципліна «Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби» є курсом вибіркового компоненту освітньої програми, вивчається в обсязі 90 годин (3 кредити) впродовж 3 семестру, читається магістрам на факультеті історії, політології та міжнародних відносин. Курс розподілено на 2 змістові модулі. Робочою програмою у ході вивчення дисципліни передбачено наступні види діяльності: лекційні, практичні заняття, індивідуальні завдання та самостійне вивчення окремих питань.

Навчально-методичний посібник «Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби» містить програму навчальної дисципліни, силабус із розробкою планів практичних занять, завдання самостійної роботи, політику оцінювання, а також рекомендовану літературу до курсу. Посібник

адресований здобувачам освіти підготовки магістрів із галузі знань: А Освіта спеціальності А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Встановлення сталінської моделі соціалізму та народний опір комуністичній владі у 1950-ті рр.

Тема 1. Вступ. Концепція тоталітаризму як методологічна основа курсу

Предмет, мета і завдання курсу. Зміст та тлумачення термінів «політична криза», «тоталітарна система» та «антисистемні рухи». Концепція тоталітаризму та її еволюція у другій половині XX – XXI ст. Погляд із середини: центральноєвропейські інтелектуали про сутність комуністичної влади. Спільні ознаки та відмінності російського більшовизму, італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму. Авторитарні та правототалітарні режими у Центральній Європі. «Визвольна місія» чи «експорт революції»: СРСР та встановлення режимів «народної демократії».

Тема 2. Трансформація «народних демократій» в тоталітарні режими (1947–1953 рр.)

Комінформ і сектантсько-догматичний поворот 1947 – 1948 рр. Радянсько-югославський конфлікт 1948 – 1949 рр. та його наслідки для країн

Центральної Європи. Впровадження радянської моделі соціалізму. Трансформація конституційного устрою та державних інститутів в рідчизні сталінізму. Злиття законодавчої, виконавчої та судової влади. Знищення залишків громадянського суспільства. Утвердження комуністичними партіями політичної монополії. «Союзні» партії та масові казенні організації як «приводні паски» системи. Перетворення в економіці. Бюрократизація управління. «Соціалістичне змагання» й інші методи позаекономічного примусу. Політика у галузі науки та культури. Механізми та методи радянського впливу в країнах регіону. Внутрішні та зовнішні причини назрівання кризових явищ.

Тема 3. Червневe 1953 р. повстання в Німецькій Демократичній Республіці: причини, придушення та наслідки

Проголошення НДР і становлення східнонімецької моделі соціалізму наприкінці 1940 - х – на початку 1950 - х років. Внутрішньопартійні чистки. Загострення соціально-економічної ситуації. «Шокова терапія» навесні 1953 р. Еміграція на Захід. Позиція Москви щодо німецької проблеми після смерті Сталіна. «План Берії» та поправка Молотова. «Новий курс» Соціалістичної єдиної партії Німеччини (СЄПН). Плани внутрішньопартійного перевороту. Страйки та демонстрації 11–16 червня 1953 р. Повстання 17 червня у Східному Берліні та провінції. Втручання радянських військ. Стабілізація режиму В. Ульбрихта. Придушення інакомислення та внутрішньопартійної опозиції у 1956 – 1958 рр. Завершення монополізації влади СЄПН. Берлінська криза. Операція «Троянда»: зведення Берлінського муру 1961 р. Стіна як символ «холодної війни».

Тема 4. Громадсько-політична криза 1956 р. у Польській Народній Республіці та її подолання

Конфлікт між прибічниками та супротивниками «національного шляху» до соціалізму. Утворення Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП). Утвердження сталінської моделі соціалізму. Масові репресії і чистки комуністичних лав. Посилення апарату примусу та радянського впливу. Смерть Сталіна і пом'якшення режиму. Польська «відлига». Послаблення цензури. XX з'їзд КПРС і зміна керівництва ПОРП. Загострення суспільно-політичної кризи. Познанські події 28–30 червня 1956 р. Поляризація у вищому партійному керівництві: «натолінці» та «пулав'яни». Поновлення В. Гомулки у партії. Жовтневий пленум ЦК ПОРП. Втручання М. С. Хрушова. Радянсько-польські переговори. Урегулювання стосунків польського уряду з Костелом та СРСР. «Новий курс» В. Гомулки. Вибори до сейму 20 січня 1957 р. Березневий (1957 р.) пленум ЦК ПОРП і посилення боротьби з «ревізіонізмом». Реставрація адміністративно-командної системи. Польська криза 1956 року: міжнародний та український контекст

Тема 5. Угорська революція 1956 р.

Причини та передумови революції. Пленум ЦК Угорської партії трудящих. І. Надь та його програма реформ. Угорська революція 23 жовтня – 3 листопада 1956 р. Масова демонстрація 23 жовтня в Будапешті та її переростання у збройне повстання. Руйнація тоталітарних структур і створення системи самоврядування знизу. Перший уряд І. Надя. Початок

діалогу з повстанцями. Розпуск УДБ. Відновлення багатопартійної системи. Радянська інтервенція та встановлення режиму Я. Кадара. Проголошення «Револьюційного робітничо-селянського уряду» Я. Кадара. Збройний опір окупантам та маріонетковому уряду. Еміграційна хвиля. Оцінка угорських подій Генеральною Асамблеєю ООН.

Змістовий модуль 2. Криза радянської моделі соціалізму та її крах (1960–1980-ті рр.)

Тема 6. «Празька весна» 1968 р.

Назрівання суспільно-політичної кризи у Чехословаччині. Початок «Празької весни» (січень – березень 1968 р.). Друга фаза «Празької весни» (квітень – червень 1968 р.). «Програма дій» КПЧ – головний документ «Празької весни». Третя фаза «Празької весни» (27 червня – 20 серпня 1968 р.). Маніфест «2000 слів» та реакція на нього в країнах ОВД. Міжнародна ситуація навколо ЧССР влітку 1968 р. Агонія «Празької весни» (21 серпня 1968 р. – квітень 1969 р.). Операція «Дунай». Листопадовий пленум ЦК КПЧ. Згорання реформ. Молодіжний опір. Самоспалення Я. Палаха. «Хокейний» протест. Відставка О. Дубчека. Міжнародні наслідки «Празької весни». Реакція українського суспільства на події 1968 р. в Чехословаччині: громадська думка, форми протесту, позиція владних структур.

Тема 7. Режим Г. Гусака та опозиційний рух у Чехословаччині (1969 – 1989 рр.)

Обрання Г. Гусака першим секретарем ЦК КПЧ та його програма виходу з кризи. Протестний рух у квітні – серпні 1969 р. Рух революційної молоді. Чехословацький рух за демократичний соціалізм. Боротьба з інакомисленням

та ліквідація структур громадянського суспільства. Партійні чистки та позбавлення роботи за фахом прихильників «соціалізму з людським обличчям». XIV з'їзд КПЧ. Репресії проти опозиції. Перехід до нових форм протесту. Головні течії дисидентського руху. Хартія-77: мета та головні принципи функціонування. Філософія морального протесту Я. Паточки. Концепція «паралельного суспільства». Комітет захисту несправедливо переслідуваних. «Сила безсилах» В. Гавела. Культурний андеграунд. Феномен самвидаву. Незалежна наука. Політична еміграція. Нонконформістський рух другої половини 1980-х рр. Нові організації та перші кроки по консолідації опозиції. «Тиждень Палаха» (15–24 січня 1989 р.). Петиція «Кілька фраз» як символ громадянської непокори. Чехословацьке «паралельне суспільство» напередодні «оксамитової революції».

Тема 8. Польські кризи та опозиційний рух 1960 – 1970-х рр.

Конфлікти ПОРП з Костелом, інтелігенцією та робітничим класом. Режим В. Гомулки. Внутрішньопартійна опозиція кінця 1950-х – початку 1960-х рр. Польський ревізіонізм та його критика режиму. Конфлікт між владою та творчою інтелігенцією. Студентські заворушення у березні 1968 р. Конфлікт ПОРП з робітничим класом. Режим Е. Герека та еволюція опозиційних течій у 1970-ті рр. Внутрішня політика нового керівництва країни: зміни та спадкоємність. Утворення Комітету захисту робітників (КОР) та його перейменування у Комітет громадського самозахисту (КОС): склад і мета боротьби. Формування «альтернативного суспільства» та мережі нелегального друку. «Летючий університет». Студентські комітети солідарності. Рух на захист прав людини та громадянина. Конфедерація незалежної Польщі. «Молода Польща» та Рух вільних демократів. Створення комітетів вільних профспілок та селянської самооборони. Лозунг «повернення до Європи». Позиція Католицької церкви.

Тема 9. Громадсько-політична криза 1980–1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності»

Масові страйки «гарячого літа» 1980 р. та народження незалежної профспілки «Солідарності». Протистояння «Солідарності» та влади у листопаді 1980 – грудні 1981 рр. й позиція СРСР. Запровадження надзвичайного стану в ніч на 13 грудня 1981 р. «Солідарність» в умовах підпілля та системної кризи режиму (1981–1989 рр.). Реакція на запровадження надзвичайного стану країн Заходу та СРСР. Соціально-економічна та політична криза. Страйковий рух 1987–1988 рр. «Круглий стіл» влади та опозиції. Червневі парламентські вибори 1989 р.: перемога «Солідарності».

Тема 10. Антикомуністичні революції 1989–1990 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи

Колапс командно-адміністративної системи. Посилення кризових явищ в економіці та соціальній сфері. Вплив горбачовської «перебудови» на внутрішньополітичну ситуацію. Запізнілі спроби реформування соціалізму «зверху». Зростання та ідеологічна диференціація опозиції. Відмова Москви від «доктрини Брежнєва». Модель «круглого столу»: демократичний транзит у ПНР. Злам адміністративно-командної системи в Угорщині. Падіння Берлінського муру: листопадова революція в НДР та об'єднання Німеччини. «Оксамитова революція» в Чехословаччині. Повалення режиму Т. Живкова та перехід Болгарії до демократії. Різдвяна революція в Румунії. Ліквідація неосталіністського режиму в Албанії. Криза та дезінтеграція СФРЮ. Розпуск Ради економічної взаємодопомоги та Організації Варшавського договору. Самознищення СРСР. Всесвітньо-історичне значення демократичних революцій 1989–1990 рр.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	с	інд	с. р.		л	с	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Встановлення сталінської моделі соціалізму та народний опір комуністичній владі у 1950-ті рр.										
Тема 1. Вступ. Концепція тоталітаризму як методологічна основа курсу		2			6		2			8
Тема 2. Трансформація «народних демократій» в тоталітарні режими (1947–1953 рр.)		2			6					8
Тема 3. Червневе 1953 р. повстання в Німецькій Демократичній Республіці: причини, придушення та наслідки		2	2		6		2			8
Тема 4. Громадсько-політична криза 1956 р. у Польській Народній Республіці та її подолання		2			6					8
Тема 5. Угорська революція 1956 р.		2			6					8
Разом за змістовим модулем 1	44	10	4		30	44	4			40

Модуль 2

Змістовий модуль 2. Криза радянської моделі соціалізму та її крах (1960-1980-ті рр.)

Тема 6. «Празька весна» 1968 р.		2		6		2			8
Тема 7. Режим Г. Гусака та опозиційний рух у Чехословаччині (1969 – 1989 рр.)		2	2	6					8
Тема 8. Польські кризи та опозиційний рух 1960 – 1970-х рр.		2		6			2		8
Тема 9. Громадсько-політична криза 1980–1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності»		2	2	6					8
Тема 10. Антикомуністичні революції 1989–1990 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи		2	2	6			2		8
Разом за змістовим модулем 2	46	10	6	30	46	2	4		40
Усього годин	90	20	10	60	90	6	4		80

Силабус навчальної дисципліни

Назва дисципліни	Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби
Освітня програма	«Середня освіта (Історія)»
Компонент освітньої програми	Вибірковий
Загальна кількість кредитів та кількість годин для вивчення дисципліни	3 кредити/ 90 год.
Вид підсумкового контролю	Залік
Мова викладання	українська
Викладач	Слесаренко Андрій В'ячеславович, к.і.н., доцент
CV викладача на сайті кафедри	http://fipmv/rv/ua/slesarenko-andrij-vjacheslavovych/
E-mail викладача:	avslesarenko@ukr.net
Консультації	Очні консультації: за попередньою домовленістю з викладачем щовівторка, з 12.45 до 14.05 (2 академічні години). Онлайн консультації: за попередньою домовленістю з викладачем щопонеділка, з 18.00 до 20.00; щочетверга з 18.00 до 20.00.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: розкрити причини перманентної кризи радянської моделі соціалізму в Центральній Європі, що була нав'язана країнам регіону після Другої світової війни, та кризи «реального соціалізму» як системи союзних відносин у рамках Організації Варшавського договору.

Завдання: показати обумовленість кризових явищ в країнах Центральної Європи процесами сталінізації їх внутрішнього життя та сателітизацією зовнішньої політики;

- розкрити передумови, перебіг, рушійні сили та характер Червневого 1953 р. повстання в НДР, Угорської революції 1956 р., «Празької весни» 1968 р., польських криз 1956, 1966, 1968, 1970, 1976, 1980–1981 рр.;
- дати оцінку політиці СРСР щодо країн Центральної Європи, котра знайшла своє концептуальне втілення у «плані Молотова» (1947 р.) та «доктрині Брежнєва» (1968 р.);
- проаналізувати феномен центральноєвропейського дисидентства, його прояви та світоглядні засади (від комуністичного ревізіонізму до ліберально-демократичної альтернативи), простеживши становлення та диференціацію політичної опозиції у 1970–1980-ті рр. (на прикладі КОС/КОР, Конфедерації незалежної Польщі, «Солідарності», Хартії-77 тощо);
- пояснити закономірність антикомуністичних революцій 1989–1990 рр. та їх історичне значення.

Інтегральна компетентність згідно з вимогами освітньо-професійної програми: здатність розв'язувати складні задачі і практичні проблеми в закладах загальної середньої та позашкільної освіти, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, характеризується невизначеністю умов і вимог до професійної, навчальної або дослідницької діяльності та сформованість особистісних якостей.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких загальних компетентностей:

ЗК02. Уміння ідентифікувати і вирішувати проблеми та здатність їх вирішувати.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких фахових компетентностей:

ФК 04. Здатність використовувати знання й уміння в галузі історичних наук для дослідження соціально-економічних та політичних об'єктів, явищ і процесів;

ФК05. Здатність до реконструкції історичних процесів на основі різних джерел.

Очікувані результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен **знати:** історію радянської моделі соціалізму в Центральній Європі.

вміти: визначати закономірності історичного розвитку держав Центральної Європи другої половини XX ст., показати обумовленість кризових явищ соціалістичної системи в регіоні.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знати предметну область професії, вміти формулювати та вирішувати проблемні завдання, генерувати нові ідеї.

ПРН 5. Уміти використовувати історичні знання для дослідження соціально-економічних та політичних об'єктів, явищ та процесів.

ПРН 6. Уміти реконструювати історичні процеси, використовуючи різні джерела інформації, письмові, усні та візуальні засоби (у тому числі за допомогою цифрових технологій).

ПРН 14. Володіти основами професійної культури, використовувати наукову історичну літературу українською та іноземною мовою, готувати та редагувати тексти професійного змісту державною мовою.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Встановлення сталінської моделі соціалізму та народний опір комуністичній владі у 1950-ті рр.

Тема 1. Вступ. Концепція тоталітаризму як методологічна основа курсу.

Тема 2. Трансформація «народних демократій» в тоталітарні режими (1947–1953 рр.).

Тема 3. Червневe 1953 р. повстання в Німецькій Демократичній Республіці: причини, придушення та наслідки.

Тема 4. Громадсько-політична криза 1956 р. у Польській Народній Республіці та її подолання.

Тема 5. Угорська революція 1956 р.

Змістовий модуль 2. Криза радянської моделі соціалізму та її крах (1960–1980-ті рр.)

Тема 6. «Празька весна» 1968 р.

Тема 7. Режим Г. Гусака та опозиційний рух у Чехословаччині (1969 – 1989 рр.).

Тема 8. Польські кризи та опозиційний рух 1960 – 1970-х рр.

Тема 9. Громадсько-політична криза 1980–1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності».

Тема 10. Антикомуністичні революції 1989–1990 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основна

1. Антипова О. Польська криза 1956 року: міжнародний та український контекст / Відп. ред. С.В. Віднянський. К.: Ін-т історії НАН України, 2021.
2. Встановлення тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи 1944 – 1953 р. Хрестоматія / Упорядн. Р.М. Постоловський, Є.П. Пугач, С.Ю. Страшнюк. Харків: Бізнес-Інформ, 2000.
3. Історія Центрально-Східної Європи: Посібник для студентів історичних та гуманітарних ф-тів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001.
4. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956 / Пер. з англ. І. Гарніка. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017.
5. Кені П. Карнавал революції: Центральна Європа 1989 року: пер. з англ. К.: Критика, 2006.
6. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ–початок ХХІ ст.): Навч. посібник. К: Знання, 2008.
7. Король І. Угорська революція 1956 року: Початок краху прорадянських тоталітарних режимів. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2003.
8. Постоловський Р.М., Десятничук І.О., Слесаренко А.В., Філіпчук І.В. Криза комуністичної системи в Чехословаччині: «Празька весна» 1968

- р. та утвердження режиму «нормалізації»: монографія / за ред. Р.М. Постоловського. Рівне: Видавець О. Зень, 2018.
9. Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. XVIII – поч. XXI ст.). Навч.-метод. посібн. з курсу. Острог, 2010.
 10. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX ст.: Підручн. для ВНЗ. К.: Генеза, 2005.

Допоміжна

1. Вовканич І.І. Чехословаччина в 1945–1948 роках: Нарис історії перехідного періоду / Ужгородський націон. ун-т. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2000.
2. Гавел В. Сила безсилих / Пер. з чес. Т. Окопної. К: Чеська бібліотека, 2016.
3. Дильонгова Г. Історія Польщі 1975–1990. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007.
4. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 р. К: Наш формат, 2020.
5. Зарицький О.М. Вацлав Гавел. Політичний портрет. К.: Сатсанга, 2001.
6. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017.
7. Кріль М.М. Історія Словаччини. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006.
8. Скиба І.І. Янош Кадар як політичний діяч Угорщини // Науковий вісник Ужгородського ун-ту, серія Історія. 2019. Вип. 1 (40). С. 166-172.
9. Страшнюк С.Ю., Пугач Є.П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи у країнах Східної Європи (50–80-ті роки XX ст.) Хрестоматія за

- спецкурсом для студентів історичного ф-ту. Харківського державного ун-ту. Харків: АТ «Бізнес Інформ», 1998.
10. Постоловський Р., Слесаренко А. «Празька весна» 1968 р. у Чехословаччині в українській історіографії // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 27. Міжвід. зб. наук. праць. Відп. ред. С.В.Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. С. 106–119.
 11. Приходько В.О. «Ніжна революція» в Чехословаччині та формування нової внутрішньої і зовнішньої політики країни / Національний ін-т стратегічних досліджень України; Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України. Ужгород, 1999.
 12. Тисменяну В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела / Пер. з англ. А.Д. Гриценка. К.: Мегатайт, 2003.
 13. Фрішке А. Пристосування й опір: Дослідження з історії Польщі. 1945–1980. К.: Дух і літера, 2017.
 14. Шульце Г. Історія Німеччини: пер. з нім. / Пер. з нім. О. Насико. К.: Наука, 2010.
 15. Applebaumová A. Železná opona. Podrobení východní Evropy 1944–1956 / Překlad P. Šustrová. Praha – Plzeň: Beta-Dobrovský a Ševčík, 2014.
 16. Dominovy efekt opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pad komunistických režimů v roce 1989 / Eds. P. Blažek, J. Pažout. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013.
 17. Feinberg M. Communism in Eastern Europe. New York-London: Routledge, Taylor&Francis Group, 2022.
 18. Wałęsa L. Cesta k pravdě. Vlastní životopis. Praha: Sloart, 2011.
 19. Wandych P.S. The Price of Freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present. London-New York: Routledge, 2001.
 20. 1989: a Global History of Eastern Europe / Ed. J. Mark. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Інформаційні (інтернет) ресурси

1. Central European History. Cambridge University Press // <http://central-european-history.cambridge.org>.
2. Časopis «Soudobé dějiny» // <http://usd.cas.cz/casopis-soudobe-dejiny>.
3. Časopis «Securitas Imperii» // <http://securitas-imperii-journal.com>.
4. Czasopismo «Dzieje Najnowsze» // <http://dn-ihpan.edu.pl/index>.
5. Czasopismo «Polska 1944/45–1989. Studia i materiały» // <http://www.polska.ihpan.edu.pl>.
6. Journal of Cold War Studies (JCWS) // <http://direct.mit.edu>.

Система оцінювання

Рівень знань здобувачів вищої освіти оцінюється відповідно до Положення про оцінювання знань та умінь здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету (https://www.rshu.edu.ua/files/univer/pol_ocinuvana_znan_umin_zvo_2018_zamin.pdf).

Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни є сумою оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за виконання лабораторних досліджень; оцінка (бали) за практичну діяльність під час практик; оцінка за ІНДЗ; оцінка (бали) за курсову роботу; оцінка (бали) за участь у наукових конференціях, олімпіадах, підготовку наукових публікацій; оцінка (бали) за залік або екзамен.

**Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти при вивченні
дисципліни
«Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби»**

з/п	Види навчальної діяльності	Оціночні бали	Кількість балів
Обов'язкові бали			
Тема 1. Вступ. Концепція тоталітаризму як методологічна основа курсу	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР	6	6
Тема 2. Трансформація «народних демократій» в тоталітарні режими (1947– 1953 рр.)	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР	6	6
Тема 3. Червнев 1953 р. повстання в Німецькій	Робота на лекційних заняттях, опорні	6	6

Демократичній Республіці: причини, придушення та наслідки	конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР		
Тема 4. Громадсько-політична криза 1956 р. у Польській Народній Республіці та її подолання	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР	6	6
Тема 5. Угорська революція 1956 р.	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР	6	6
Тема 6. «Празька весна» 1968 р.	Робота на лекційних заняттях, опорні	6	6

	конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР		
Тема 7. Режим Г. Гусака та опозиційний рух у Чехословаччині (1969 – 1989 рр.)	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР	6	6
Тема 8. Польські кризи та опозиційний рух 1960 – 1970-х рр.	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР	6	6
Тема 9. Громадсько- політична криза	Робота на лекційних заняттях, опорні	6	6

1980–1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності»	конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР		
Тема 10. Антикомуністичні революції 1989–1990 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи	Робота на лекційних заняттях, опорні конспекти лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, виконання завдань СР	6	6
Модульний контроль		10	10
ІНДЗ		10	10
Реферат		10	10
Підсумковий тест		10	10
Разом		100	

Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Завдання здобувачі вищої освіти мають виконувати і здавати відповідно до графіку навчального процесу. Перескладання модулів, заліків, екзаменів відбувається у терміни ліквідації академічних заборгованостей, визначених кафедрами та деканатами.

Політика щодо академічної доброчесності. Здобувач вищої освіти виконуючи самостійну або індивідуальну роботу повинен дотримуватись політики доброчесності. У разі наявності плагіату в будь-яких видах робіт здобувача вищої освіти він отримує незадовільну оцінку і повинен повторно виконати завдання, які передбачені у силабусі.

Силабус розроблено на основі робочої програми навчальної дисципліни «Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби» (протокол №1 від 2 вересня 2025 р.).

Методичні рекомендації до виконання практичних занять

На практичні заняття виносяться найважливіші та проблемні питання, які дають можливість детальніше визначати закономірності розвитку держав Центральної Європи другої половини ХХ ст., показати обумовленість кризових явищ соціалістичної системи в регіоні. На практичні відводиться 5 занять (10 годин).

Змістовий модуль 1. Встановлення сталінської моделі соціалізму та народний опір комуністичній владі у 1950-ті рр.

Тема 1. Політичні кризи 1950-років у НДР та ПНР, опозиційні виступи

План

1. Трансформація «народних демократій» НДР та ПНР в тоталітарні режими (1947–1953 рр.).
2. Червневе 1953 р. повстання в НДР: причини, придушення та наслідки.
3. Громадсько-політична криза 1956 р. у ПНР та її подолання.

Основні поняття, терміни і персоналії: «народна демократія», тоталітарний режим, Комінформ, опозиція, «ревізіонізм», Вальтер Ульбрихт, штазі, Соціалістична єдина партія Німеччини, Берлінський мур, операція «Троянда», «холодна війна», Польська об'єднана робітничая партія, Владислав Гомулка, Едвард Герек, Познанські протести 1956 р., «натолінці», «пулав'яни».

Джерела та література:

1. Антипова О. Польська криза 1956 року: міжнародний та український контекст / Відп. ред. С.В. Віднянський. К.: Ін-т історії НАН України, 2021.
2. Встановлення тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи 1944 – 1953 р. Хрестоматія / Упорядн. Р.М. Постоловський, Є.П. Пугач, С.Ю. Страшнюк. Харків: Бізнес-Інформ, 2000.
3. Історія Центрально-Східної Європи: Посібник для студентів історичних та гуманітарних ф-тів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001.
4. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956 / Пер. з англ. І. Гарніка. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017.
5. Страшнюк С.Ю., Пугач Є.П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи у країнах Східної Європи (50–80-ті роки ХХ ст.) Хрестоматія за спецкурсом для студентів історичного ф-ту. Харківського державного ун-ту. Харків: АТ «Бізнес Інформ», 1998.
6. Шульце Г. Історія Німеччини: пер. з нім. / Пер. з нім. О. Насико. К.: Наука, 2010.
7. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст.: Підручн. для ВНЗ. К.: Генеза, 2005.
8. Applebaumová A. Železná opona. Podrobení východní Evropy 1944–1956 / Překlad P. Šustrová. Praha – Plzeň: Beta-Dobrovský a Ševčík, 2014.
9. Die DDR als Chance. Neue Perspektiven auf ein altes Thema / Ed. U. Mähler. Berlin: Metropol Verlag, 2016.
10. Wandych P.S. The Price of Freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present. London-New York: Routledge, 2001.

Тема 2. Угорська революція 1956 р.

План

1. Причини та передумови революції.
2. Угорська революція 23 жовтня – 3 листопада 1956 р.: особливості перебігу.
3. Радянська інтервенція та встановлення режиму Я. Кадара.
4. Оцінка угорських подій в історіографії.

Основні поняття, терміни і персоналії: революція, загальнонаціональний страйк, АВН (УДБ), Матяш Ракоші, Ласло Райк, гурток імені Ш. Петефі, Угорська партія трудящих, XX з'їзд КПРС, Імре Надь, кардинал Йозеф Міндсенті, радянська інтервенція, «Революційний робітничо-селянського уряд», концепція «третього шляху», військово-польові та «народні» суди, Угорська соціалістична робітничка партія, Янош Кадар, «гуляш-комунізм».

Джерела та література:

1. Держалюк М.С. Угорська революція 1956 року: Причини, результати та уроки. Ч. 1-2 // Проблеми всесвітньої історії. 2017. 1(3), 2(4). С. 109-139, 110-137.
2. Король І. Угорська революція 1956 року: Початок краху прорадянських тоталітарних режимів. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2003.
3. Тисменяну В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела / Пер. з англ. А.Д. Гриценка. К.: Мегатайп, 2003.
4. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956 /

- Пер. з англ. І. Гарніка. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017.
5. Скиба І.І. Янош Кадар як політичний діяч Угорщини // Науковий вісник Ужгородського ун-ту, серія Історія. 2019. Вип. 1 (40). С. 166–172.
 6. Юнгер М.Б. Антикомуністична опозиція в Угорщині (1968–1990 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук (07.00.02) / Інститут історії України НАН України. К., 2018.
 7. Applebaumová A. Železná opona. Podrobení východní Evropy 1944–1956 / Překlad P. Šustrová. Praha – Plzeň: Beta-Dobrovský a Ševčík, 2014.
 8. Irmanova E. Kadarismus. Vznik a pad jedne iluze. Praha. Karolinum, 1998.
 9. Kopeček M.: Hledani ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počatky marxistickeho revizionismu ve středni Evropě 1953–1960. Praha: Argo 2009.
 10. Feinberg M. Communism in Eastern Europe. New York-London: Routledge, Taylor&Francis Group, 2022.

Змістовий модуль 2. Криза радянської моделі соціалізму та її крах (1960–1980-ті рр.)

Тема 3. Антитоталітарні рухи у Чехословаччині 1969 – 1989 рр.

План

1. Опозиційні політичні угруповання кінця 1960-початку 1970-х років.
2. Хартія -77: мета та головні принципи функціонування.
3. Концепція «паралельного суспільства». «Сила безсилих» В. Гавела.
4. Нонконформістський рух другої половини 1980-х рр.
5. Чехословацьке «паралельне суспільство» напередодні «оксамитової революції».

Основні поняття, терміни і персоналії: режим «нормалізації», «суспільна угода», XIV з'їзд КПЧ, інакомислення, опозиційні політичні угруповання, концепції «соціалізму з людським обличчям», дисиденти, «паралельне суспільство», незалежна культура, самвидав, Хартія-77, Ян Паточка, Вацлав Гавел, Комітет захисту несправедливо переслідуваних, нонконформізм, горбачовська «перебудова», вуличні демонстрації, петиційні кампанії, незалежні громадянські ініціативи.

Джерела та література:

1. Гавел В. Сила безсилих / Пер. з чес. Т. Окопної. К: Чеська бібліотека, 2016.
2. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017.
3. Кайзер Д. Дисидент. Вацлав Гавел. К: Темпора, 2012.
4. Кріль М.М. Історія Словаччини. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006.
5. Постоловський Р.М., Десятничук І.О., Слесаренко А.В., Філіпчук І.В. Криза комуністичної системи в Чехословаччині: «Празька весна» 1968 р. та утвердження режиму «нормалізації»: монографія / за ред. Р.М. Постоловського. Рівне: Видавець О. Зень, 2018.
6. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст.: Підручн. для ВНЗ. К.: Генеза, 2005.
7. Charta 77 – od obhajoby lidskych prav k demokraticke revoluci 1977–1989. Sbornik z konference k 30 vyroči Charty 77, Praha, 21–23 března 2007 / Ed. M. Devata, J. Suk, O. Tůma. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR- Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2007.
8. Rychlík J. Československo v období socialismu 1945–1989. Praha: Vyšehrad, 2020.

9. Otáhal M. Opoziční proudy v České společnosti 1969–1989. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.
10. Slovensko a režim normalizácie / Zost. N. Kmet', J. Marušiak. Prešov: Vydavateľ'stvo Michala Vaška pre Ústav politických vied SAV, 2003.

Тема 4. Опозиційні рухи в Польщі 1960–1980-х років

План

1. Конфлікти ПОРП з Костелом, інтелігенцією та робітничим класом.
2. Комітет захисту робітників (КОР) та його перейменування у Комітет громадського самозахисту (КОС): склад і мета боротьби.
3. Масові страйки «гарячого літа» 1980 р. та народження незалежної профспілки «Солідарності».
4. «Солідарність» в умовах підпілля та системної кризи режиму (1981–1989 рр.).

Основні поняття, терміни і персоналії: внутрішньопартійна опозиція, польський ревізіонізм, Лист 34-х, Спілка молодих демократів, студентські заворушення у березні 1968 р., антисемітська кампанія 1967–1968 рр., заворушення в Гданську 1970 р., Комітет захисту робітників (КОР), Комітет громадського самозахисту (КОС), незалежна профспілка «Солідарність», Владислав Гомулка, Едвард Герек, Войцех Ярузельський, Лех Валенса, Іоанн Павло II, Адам Міхнік, Яцек Куронь, «Летючий університет», Конфедерація незалежної Польщі, «Круглий стіл» влади та опозиції, Анна Валентинович.

Джерела та література:

1. Валентинович А., Башановська А. Тінь майбутнього / пер. В. Романюк. Рівне: Видавець О. Зень, 2020.
2. Дильонгова Г. Історія Польщі 1975–1990. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007.
3. Історія Центрально-Східної Європи: Посібник для студентів історичних та гуманітарних ф-тів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001.
4. Марцінків Н. Польська «Солідарність» та Україна 1980–1991 рр. // *Acta studiosa historica*. Зб. наук. пр. Ч.6. Львів: УКУ, 2015. С.125–145.
5. Неприцький О., Окуньовська Ю. «Солідарність» – чинник демократизації і формування міжнародного іміджу Польщі // Наукові записки Вінницького державного педагогічного ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 29. Збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. С.89–93.
6. Страшнюк С.Ю., Пугач Є.П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи у країнах Східної Європи (50–80-ті роки ХХ ст.) Хрестоматія за спецкурсом для студентів історичного ф-ту. Харківського державного ун-ту. Харків: АТ «Бізнес Інформ», 1998.
7. Тисменяну В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела / Пер. з англ. А.Д. Гриценка. К.: Мегатайп, 2003.
8. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст.: Підручн. для ВНЗ. К.: Генеза, 2005.
9. Paczkowski A. Droga do «mniejszego zła»: Strategia i taktyka obozu władzy, lipiec 1980 – styczeń 1982 [éra Solidarnosci]. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2002.
10. Wałęsa L. Cesta k pravdě. Vlastní životopis. Praha: Slovart, 2011.

Тема 5. Демократичний транзит 1989–1990 рр. у країнах Центральної та
Південно-Східної Європи

План

1. Вплив горбачовської «перебудови» на внутрішньополітичну ситуацію.
2. Демократичний транзит у ПНР.
3. Злам адміністративно-командної системи в Угорщині.
4. Падіння Берлінського муру: листопадова революція в НДР та об'єднання Німеччини.
5. «Оксамитова революція» в Чехословаччині.
6. Повалення режимів Т. Живкова та Н. Чаушеску та перехід Болгарії та Румунії до демократії.
7. Ліквідація неосталіністського режиму в Албанії. Криза та дезінтеграція СФРЮ.

Основні поняття, терміни і персоналії: горбачовська «перебудова», демократичний транзит, антикомуністична революція, демократична революція, «круглий стіл», «холодна війна», Берлінський мур, Михайло Горбачов, Едуард Шеварнадзе, Войцех Ярузельський, Тадеуш Мазовецький, Карой Грос, Еріх Хонеккер, Густав Гусак, Олександр Дубчек, Тодор Живков, Петро Тошев Младенов, Ніколає Чаушеску, Йон Ілієску, Енвер Ходжі.

Джерела та література:

1. Кені П. Карнавал революції: Центральна Європа 1989 року: пер. з англ. К.: Критика, 2006.
2. Приходько В.О. «Ніжна революція» в Чехословаччині та формування нової внутрішньої і зовнішньої політики країни / Національний ін-т стратегічних досліджень України; Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України.

Ужгород, 1999.

3. Тисменяну В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела / Пер. з англ. А.Д. Гриценка. К.: Мегатайп, 2003.
4. Троян С.С. Політичні системи країн регіону: Навч. посібн. Рівне: Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного ун-ту, 2002.
5. Юнгер М.Б. Антикомуністична опозиція в Угорщині (1968–1990 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук (07.00.02) / Інститут історії України НАН України. К., 2018.
6. 1989: a Global History of Eastern Europe / Ed. J. Mark. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
7. Dominový efekt opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pad komunistických režimů v roce 1989 / Eds. P. Blažek, J. Pažout. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013.
8. Čolak A. Agonija Jugoslavije. Kako su posle Titove smrti republički lideri dokrajčili Jugoslaviju. Beograd: Laguna, 2017.
9. Saxonberg S. The Fall: A Comparative Study of the End of Communism in Czechoslovakia, East Germany, Hungary, and Poland. London: Routledge, 2001.
10. Yugoslavia: Chapter 1980–1991/ Eds. L. Perović, H. Kamberović. Belgrade: Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2021.

САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ОЦІНЮВАННЯ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Концепція тоталітаризму у західній історіографії та політології	6
2.	Радянсько-югославський конфлікт 1948–1953 рр.	6
3.	Югославська модель соціалізму	6
4.	Неосталіністський режим Е. Ходжі в Албанії	6
5.	Різдвяна революція 1989 р. у Румунії	6
6.	Криза та дезінтеграція СФРЮ	6
7.	Радянсько-румунські протиріччя 1960–1980-х рр.	6
8.	Повалення режиму Т. Живкова та перехід Болгарії до демократії	6
9.	Організація Варшавського договору: утворення, цілі та механізм функціонування	6
10.	Рада Економічної Взаємодопомоги: засади діяльності, етапи розвитку та причини краху	6
	Всього	60

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна навчальна робота – це комплексне завдання, яке передбачає використання знань, вмінь та навичок здобувача освіти з курсу «Суспільні кризи в країнах Центральної Європи новітньої доби». Робота визначається творчим пошуком у межах завдання, самостійним аналізом, коментуванням та репрезентацією наукових знань. Під час виконання завдання формується система знань, набувається вміння опрацювання відповідної інформації, дослідження і узагальнення.

Кожен здобувач освіти обирає за власним бажанням два завдання із запропонованих.

1. Опрацювати та прорецензувати одну монографію.
2. Скласти картотеку з проблематики курсу.
3. Укласти термінологічний словник.
4. Підготувати завдання для контрольної роботи, історичного диктанту, тестового контролю тощо.
5. Підготувати біобібліографічні матеріали про одного з державних діячів Центральної Європи другої половини XX ст.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Югославська модель соціалізму: її особливості.
3. «Загребська весна» 1968 р. та сербсько-хорватські стосунки у СФРЮ.
4. Косовська проблема у ФНРЮ/СФРЮ.

5. Радянсько-албанський конфлікт.
6. Режим Енвера Ходжі в Албанії.
7. Радянсько-румунські протиріччя 1960–1980-х рр.
8. «Геній Карпат»: режим Ніколає Чаушеску в Румунії.
9. Трансільванське питання в румунсько-угорських протиріччях доби соціалізму.
10. Македонське питання у болгарсько-югославських стосунках другої половини 1940-х – 1980-х рр.
11. Режим Тодора Живкова та спроби його повалення у 1960–1980-ті рр.
12. Кадаризм: Угорська Народна Республіка за часів правління Яноша Кадара.
13. Життя за Берлінським муром: режим Вальтера Ульбрихта у 1961–1971 рр.
14. «Соціалізм кольорів НДР»: режим Еріха Хонекера (1971–1989 рр.).
15. Політичний портрет Владислава Гомулки (Едварда Герека, Войцеха Ярузельського).
16. Густав Гусак та політика «нормалізації» в ЧССР.
17. Рада Економічної Взаємодопомоги: засади діяльності, етапи розвитку та причини краху.
18. Організація Варшавського договору: утворення, цілі та механізм функціонування.
19. Вплив горбачовської «перебудови» на країни соціалістичного табору.
20. Колапс радянської системи в Центральній та Південно-Східній Європі в оцінці історіографії.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73	задовільно	
60-63		
33-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне тестування та самостійна робота										ІНДЗ, реферати	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					20	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		
Модульний контроль 10					Модульний контроль 10						
Передбачено отримання додаткових балів за результатами досягнень неформальної освіти (прослухані лекції, тренінги, воркшопи), за наявності відповідного сертифікату – 10 балів за сертифікат (1 ECTS)											

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте предмет, мету і завдання курсу.
2. Подайте зміст та тлумачення термінів «політична криза», «тоталітарна система» та «антисистемні рухи».
3. Сформулюйте основні концепції тоталітаризму та їх еволюцію у другій половині XX – XXI ст.
4. Охарактеризуйте суспільно-політичні процеси в Центральній Європі 1945 – 1948 рр.
5. Визначте особливості трансформації «народних демократій» Центральної Європи в тоталітарні режими (1947–1953 рр.).
6. Проаналізуйте механізми та методи радянського впливу в країнах регіону.
7. Охарактеризуйте процес утвердження комуністичними партіями політичної монополії в регіоні.
8. Визначте особливості впровадження радянської моделі соціалізму.
9. Проаналізуйте перетворення в економіці країн регіону після впровадження радянської моделі соціалізму.
10. Охарактеризуйте суспільно-політичні процеси в НДР у 1945 – 1953 рр.
11. Проаналізуйте причини, перебіг і наслідки повстання 17 червня 1953 р. у Східному Берліні.
12. Подайте перебіг операції «Троянда»: зведення Берлінського муру у 1961 р.
13. Охарактеризуйте громадсько-політичну кризу 1956 р. у Польській Народній Республіці та її подолання.
14. Проаналізуйте познанські події 28–30 червня 1956 р. у ПНР.
15. З'ясуйте особливості конфлікту між прибічниками та супротивниками

- «національного шляху» до соціалізму у Польщі.
16. Подайте політичний портрет Владислава Гомулки.
 17. З'ясуйте причини та передумови Угорської революції 1956 р.
 18. Проаналізуйте перебіг Угорської революції 23 жовтня – 3 листопада 1956 р. Її основні актори.
 19. Подайте політичний портрет Імре Надя.
 20. Подайте політичний портрет Яноша Кадара.
 21. Охарактеризуйте перебіг радянської інтервенції та встановлення режиму Я. Кадара в Угорщині 1956 р.
 22. Охарактеризуйте процес формування прореформаторських ідей та настроїв у Чехословаччині 1960-х рр.
 23. Проаналізуйте внутрішньополітичні та зовнішньополітичні чинники «Празької весни» 1968 р.
 24. Охарактеризуйте причини, хід та наслідки окупації Чехословаччини військами ОВД у серпні 1968 р.
 25. З'ясуйте передумови приходу до влади в ЧССР Г. Гусака та встановлення неоконсервативного режиму «нормалізації».
 26. Подайте політичний портрет Олександра Дубчека.
 27. Подайте політичний портрет Густава Гусака.
 28. З'ясуйте особливості чехословацьких антитоталітарних рухів 1970 – 1980-х рр.
 29. Охарактеризуйте польські політичні кризи та опозиційний рух 1960 – 1970-х рр.
 30. З'ясуйте особливості конфліктів ПОРП з Римо-католицькою церквою, інтелігенцією та робітничим класом.
 31. Визначте особливості громадсько-політичної кризи 1980–1981 рр. у ПНР та феномену незалежної профспілки «Солідарності».
 32. З'ясуйте роль і місце «Солідарності» в польському суспільстві 1981–1989 рр.
 33. Подайте політичний портрет Леха Валенси.

34. Подайте політичний портрет Войцеха Ярузельського.
35. Охарактеризуйте вплив горбачовської «перебудови» на суспільно-політичний розвиток регіону ЦЄ.
36. Проаналізуйте антикомуністичні революції 1989–1990 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи.
37. Охарактеризуйте спроби реформування соціалізму «зверху» наприкінці 1980-х років.
38. З'ясуйте всесвітньо-історичне значення демократичних революцій 1989–1990 рр.
39. Проаналізуйте внутрішньополітичні та зовнішньополітичні чинники демократичного транзиту 1989 р.
40. Охарактеризуйте дослідження політичних криз в Центральній Європі другої половини XX–XXI ст. вітчизняними і зарубіжними істориками і політологами.

Рекомендована література

Основна

1. Антипова О. Польська криза 1956 року: міжнародний та український контекст / Відп. ред. С.В. Віднянський. К.: Ін-т історії НАН України, 2021.
2. Встановлення тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи 1944 – 1953 р. Хрестоматія / Упорядн. Р.М. Постоловський, Є.П. Пугач, С.Ю. Страшнюк. Харків: Бізнес-Інформ, 2000.
3. Історія Центрально-Східної Європи: Посібник для студентів історичних та гуманітарних ф-тів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001.
4. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956 / Пер. з англ. І. Гарніка. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017.
5. Кені П. Карнавал революції: Центральна Європа 1989 року: пер. з англ. К.: Критика, 2006.
6. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ–початок ХХІ ст.): Навч. посібник. К: Знання, 2008.
7. Король І. Угорська революція 1956 року: Початок краху прорадянських тоталітарних режимів. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2003.
8. Постоловський Р.М., Десятничук І.О., Слесаренко А.В., Філіпчук І.В. Криза комуністичної системи в Чехословаччині: «Празька весна» 1968 р. та утвердження режиму «нормалізації»: монографія / за ред. Р.М. Постоловського. Рівне: Видавець О. Зень, 2018.
9. Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. ХVІІІ – поч. ХХІ ст.). Навч.-метод. посібн. з курсу. Острог, 2010.
10. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст.: Підручн. для ВНЗ. К.: Генеза, 2005.

Допоміжна

1. Вовканич І.І. Чехословаччина в 1945–1948 роках: Нарис історії перехідного періоду / Ужгородський націон. ун-т. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2000.
2. Гавел В. Сила безсилих / Пер. з чес. Т. Окопної. К: Чеська бібліотека, 2016.
3. Дильонгова Г. Історія Польщі 1975–1990. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007.
4. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 р. К: Наш формат, 2020.
5. Зарицький О.М. Вацлав Гавел. Політичний портрет. К.: Сатсанга, 2001.
6. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017.
7. Кріль М.М. Історія Словаччини. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006.
8. Скиба І.І. Янош Кадар як політичний діяч Угорщини // Науковий вісник Ужгородського ун-ту, серія Історія. 2019. Вип. 1 (40). С. 166-172.
9. Страшнюк С.Ю., Пугач Є.П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи у країнах Східної Європи (50–80-ті роки ХХ ст.) Хрестоматія за спецкурсом для студентів історичного ф-ту. Харківського державного ун-ту. Харків: АТ «Бізнес Інформ», 1998.
10. Постоловський Р., Слесаренко А. «Празька весна» 1968 р. у Чехословаччині в українській історіографії // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 27. Міжвід. зб. наук. праць.

- Відп. ред. С.В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. С. 106–119.
11. Приходько В.О. «Ніжна революція» в Чехословаччині та формування нової внутрішньої і зовнішньої політики країни / Національний ін-т стратегічних досліджень України; Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України. Ужгород, 1999.
 12. Тисменяну В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела / Пер. з англ. А.Д. Гриценка. К.: Мегатайп, 2003.
 13. Фрішке А. Пристосування й опір: Дослідження з історії Польщі. 1945–1980. К.: Дух і літера, 2017.
 14. Шульце Г. Історія Німеччини: пер. з нім. / Пер. з нім. О. Насико. К.: Наука, 2010.
 15. Applebaumová A. Železná opona. Podrobení východní Evropy 1944–1956 / Překlad P. Šustrová. Praha – Plzeň: Beta-Dobrovský a Ševčík, 2014.
 16. Dominovy efekt opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pad komunistických režimů v roce 1989 / Eds. P. Blažek, J. Pažout. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013.
 17. Feinberg M. Communism in Eastern Europe. New York-London: Routledge, Taylor&Francis Group, 2022.
 18. Wałęsa L. Cesta k pravdě. Vlastní životopis. Praha: Slovart, 2011.
 19. Wandych P.S. The Price of Freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present. London-New York: Routledge, 2001.
 20. 1989: a Global History of Eastern Europe / Ed. J. Mark. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Інформаційні ресурси

1. Central European History. Cambridge University Press // [http: // central european history. cambridge.org](http://central-european-history.cambridge.org).
2. Časopis «Soudobe dějiny» // [http: // usd.cas.cz/casopis-soudobe-dejiny](http://usd.cas.cz/casopis-soudobe-dejiny).
3. Časopis « Securitas Imperii» // [http: // securitas-imperii-journal.com](http://securitas-imperii-journal.com).
4. Czasopismo « Dzieje Najnowsze» // [http: // dn-ihpan.edu.pl/index](http://dn-ihpan.edu.pl/index).
5. Czasopismo «Polska 1944/45–1989. Studia i materiały» // [http: // http://www.polska ihpan.edu.pl](http://www.polska-ihpan.edu.pl).
6. Journal of Cold War Studies (JCWS) // [http: // direct.mit.edu](http://direct.mit.edu).